

HRONIKA – CHRONICLE

Noslēdzies latgalistikas konferenču cikls¹ (2014–2017)

2017. gada 30. novembrī–1. decembrī Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijā (turpmāk – RTA) notika 10. starptautiskā latgalistikas konference, kas noslēdz ikgadējo latgalistikas konferenču ciklu, sāktu Sanktpēterburgā 2008. gadā. Domas par šā pasākuma regularitātes pārtraukšanu konferences organizētājiem bijušas arī agrāk. Tā, piemēram, profesore Lidija Leikuma ir rakstījusi: „Ar šo Sibīrijas konferenci – sesto pēc kārtas un ik gadus – latgalistikas konferenču cikls pagaidām beidzas. Lai tās sāktajā formātā organizētu regulāri un noturētu pienācīgā zinātniskā līmenī, ir nepieciešami lielāki cilvēku un materiālie resursi. Tomēr līdz šim skarto jautājumu loks un iezīmējušais problemātikas dziļums ļauj šādu konferenču organizēšanu uzskatīt par perspektīvu un mērķtiecīgu arī turpmāk.“²

Augot interesei par latgalistikas kā zinātņu nozares attīstību, 2011., 2012., 2013. gadā tika rīkoti vairāki akadēmiski latgalistikas pasākumi gadā. Šāda intensitāte, saprotams, bija par lielu ne tik lielajam pētnieku lokam, tomēr latgalistikas „papildu“ konferenču vajadzība tobrīd bija cēloņsakarīga. 2011. gadā pirmo reizi latgalistikas sekcija³ tika pieteikta **Apvienotajā pasaules latviešu zinātnieku III kongresā un Letonikas IV kongresā** „Zinātne, sabiedrība un nacionālā identitāte“ (2011. gada 24.–26. oktobrī, Rīgā, Latvijas Universitātē, turpmāk – LU). 2012. gada 9.–10. augustā Rēzeknē risinājās **3. pasaules latgaliešu saietu konference** „Latvejis naatkareibys laiks – Latgolys īspieja voi izniceiba“, savukārt 2013. gada 30. oktobrī **Letonikas V kongresā** sakarā ar jaunām nostādņēm izglītības satura jautājumos atsevišķa latgalistikas sekcija „Identitātes meklējumi novadmācības satura un metodikas kontekstā“ tika organizēta Rēzeknes Augstskolā (kopš 2016. gada 1. janvāra – RTA).

Citu zinātnieku iesaisti⁴ latgalistikas konferenču ciklā, iespējams, mazināja fakts, ka izdevums „Latgalistikys kongresu materiali“ nav iekļauts

¹ Par latgalistikas konferencēm sk.: Leikuma, Lidija (2009). Latgalistikas konferences – Sanktpēterburgā (2008) un Rēzeknē (2009). *Baltu filoloģija*, XVIII (1/2), 133–138. Lazdiņa, Sanita, Leikuma, Lidija, Nau, Nicole (2013). Latgalistikas konferenču turpinājums (2010–2013). *Baltu filoloģija*, XXII (2), 126–142;

² Lazdiņa, Sanita, Leikuma, Lidija, Nau, Nicole (2013). Latgalistikas konferenču turpinājums (2010–2013). *Baltu filoloģija*, XXII (2), 141.

³ Par sekcijas darbu un latgalistikas attīstības uzdevumiem sk. Šuplinska, Ilga, Leikuma, Lidija (2012). Latgales latviešu valoda un kultūra. *Apvienotais Pasaules latviešu zinātnieku 3. kongress un Letonikas 4. kongress*. „Zinātne, sabiedrība un nacionālā identitāte“. Rīga 2011. gada 24.–27. oktobris. Plenārsēžu materiāli. Rīga: LZA, 205–212.

⁴ Domāti tie, kas ar latgalistikas vai citu mazāk lietoto, reģionālo, minoritāšu valodu un kultūras pētniecību nodarbojas margināli, tas nav šo pētnieku izpētes pamatobjekts.

citējamības datu bāzēs, kā arī zinātnisko pasākumu skaita pieaugums Latvijā un citur Eiropā. Neraugoties uz cēloņiem, kas latgalistikas konferenču organizētājiem ik gadus lika apsvērt pasākuma zinātnisko potenciālu un kapacitāti, auga pasākuma izglītojošā loma, radot plašāku iespēju skolotājiem, vietējo kultūras organizāciju, plašsaziņas līdzekļu pārstāvjiem piedalīties konferences darbā un iegūt apliecinājumu par latgalistikas zināšanu papildināšanu.

7. starptautiskā latgalistikas konference

7. starptautiskā latgalistikas **konference „Krustpunkti pierobežas kultūrā, valodā, vēsturē“** tika rīkota kopā ar Latvijas-Lietuvas-Baltkrievijas pārrobežu programmas projekta „Virtuālā pagātne – muzeju nākotne“ noslēgumu **RTA 2014. gada 21.–23. novembrī.**

Minētais projekts tika īstenots laikā no 2012. gada 1. decembra līdz 2014. gada 30. novembrim. Tā mērķis – izveidot virtuālu muzeju fondu galerijas, tādējādi modernizējot muzeja eksponātu apskati, izstrādāt četras izglītojošas datorspēles, kas varētu būt saistošas bērniem un jauniešiem novadam raksturīgā kultūrmantojuma iepazīšanā. Virtuālo muzeja galeriju veidošana bija saistīta ar pētnieciskās darbības aktivizēšanu, meklējot paralēles un krustpunktus pierobežas kultūrā, valodā, vēsturē. Noslēguma konference bija veltīta šīs problemātikas atklāšanai, kā arī plašākas sabiedrības, īpaši jaunās paaudzes, iepazīstināšanai ar izglītojošām datorspēlēm arī latgaliešu valodā.

Projekta vadošais partneris bija RTA, projekts tika realizēts sadarbībā ar Ķēdaiņu Reģionālo muzeju (Lietuva), Grodņas Valsts Vēstures un arheoloģijas muzeju (Baltkrievija) un Latgales Kultūrvēstures muzeju (Rēzekne, Latvija). Projekta rezultāti un pasākumi, tai skaitā datorspēle „Nūej tī, nazyn kur, atnes tū, nazyn kū“ (latgaliski un angļiski) un virtuālā galerija „Latgales koncepti“, kas veidoti uz „Latgales lingvoteritoriālās vārdnīcas“ (2012) pamata, skatāmas mājaslapā www.futureofmuseums.eu.

Latgalistikas konferencēm ierastā tematika tika papildināta, pirmkārt, ar pierobežas kultūras (valodas, vēstures) salīdzinošo aspektu, otrkārt, īpaši tika aicināti novadpētnieki, muzeju darbinieki, kā arī IT jomu speciālisti, kas veido datorrikus un programmas humanitārajās vai sociālajās zinātnēs. Treškārt, konference tika veltīta 110 gadu atcerei kopš drukas aizlieguma latīņu burtiem atcelšanas. Zīmīgi, ka 19. gs. vēsturiskie notikumi, tāpat kā vēsture, kas saistāma ar Lietuvas-Polijas lielkņazistes laiku, ir kopīga visiem projektā iesaistītajiem reģioniem.

Pēc 1863. gada poļu dumpja, kurā aktīvu dalību ņēma arī tagadējās Lietuvas (Aukštaitijas) iedzīvotāji un Poļu Inflantijā dzīvojošie poļu muižnieki, tika sagatavots Viļņas ģenerālgubernatora Mihaila Muravjova apkārtraksts (1864), ko mūsdienā Latgalē sāka ņemt vērā ar 1865. gada septembri. Cirkulārā

teikts, ka ir aizliegts publicēt jebkādus izdevumus „poļu burtiem“ (domāta latīņu alfabēta antikva) lietuviešu un žemaišu izloksnē un izplatīt tos Viļņas, Grodņas, Kauņas, Minskas, Vitebskas un Mogiļovas guberņās. Tā kā trīs apriņķi – Daugavpils, Rēzeknes, Ludzas – tolaik ietilpa Vitebskas guberņā un Viļņas mācību apgabalā, aizliegums tika attiecināts arī uz Vitebskas guberņas latviešu izdevumiem.⁵

Konferencē tika nolasīti 47 referāti, līdzās projekta dalībniekiem piedalījās vēl citi referenti no Latvijas, Krievijas, Polijas, ASV, Lielbritānijas, Igaunijas, Gruzijas.

Konferences plenārsēdē Sergejs Gončarenko (*Sergej Goncharenko*, Baltkrievijas Valsts universitāte), tāpat Lidija Leikuma (LU) un Skaidrīte Kalvāne (Rīgas Augstākais reliģijas zinātņu institūts, RARZI) atklāja 17.–19. gs. vēstures problēmjautājumus, kas vieno projektā iesaistītās pilsētas. Tika runāts gan par Lietuvas-Polijas lielkņazistes uzplaukuma, gan norieta periodu, īpaši izceļot poļu dumpi (1863) un drukas aizliegumu, kas tam sekoja gandrīz pusgadsimta ilgumā. Vēsturiskā tematika tika turpināta Tatjanas Bagdanovičas (LU), Leonharda Latkovska (ASV), Katrinas Gibsones (*Catherine Gibson*, Tartu Universitāte, Londonas Universitāte) pētījumos, atklājot pierobežas faktora nozīmi gan līdz 13. gs., gan katoļticības nostiprināšanās laikā (17.–19. gs.). Tika uzsvērtā jaunas vēstures rakstīšanas nepieciešamība par kultūrvēsturisko novadu Latgali (Gibsonē).

Literatūrzinātniskās tēmas izgaismoja gan mazāk zināmas un pētītas personības literatūrā (Valentīns Lukaševičs (Daugavpils Universitāte, DU) *Aleksandra Ārmaņa dzīve un darbi*, Nataļja Veršīņina (*Natalia Vershinina*, Pleskavas Valsts universitāte, PVU) *A. Jahontovs Latvijā*), gan mazāk zināmus vai vēl nepētītus avotus (Žans Badins (DU) *Poļa tēls Latvijas krievu literatūrā 1920.–1930. gados*, Andrejs Kazjukevičs (DU) *Inflantijas tēls krājumā „Polskie wiersze znad Dźwiny“*). Vairāki referenti sniedza padziļinātu literāro darbu analīzi: Kristīne Macanova (RTA) ar ieskatu latgaliešu dzejnieka Viļa Dzērvinika daiļradē, Natālija Zvīdriņa (RTA) salīdzinošā femīnās dzejas aspektā Ingas Gailles un Ingrīdas Tēraudas dzejā, Sandra Meškova (DU) Anitas Liepas dokumentālajā prozā, Aīda Razumovska (*Aida Razumovskaja*), Anastasija Cepina, Ņikita Jefimovs (*Nikita Jefimov*) (PVU) Jurijs Tiņanova personības atklāšanā, Inese Vičaka (LU) Kormaka Makartija (*Cormac Mccarthy*) prozā.

Pierobežas folkloras saskares punkti tika atklāti Darjas Ostrogolovajas (*Daria Ostrogolovaya*) (Baltkrievijas Nacionālā zinātņu akadēmija) pētījumā par tautiskajām lellēm, Anša Ataola Bērziņa (RTA) referātā par valodas un tradīciju līdzību latgaliešu un baltkrievu tautasdziesmās.

⁵ Pēc Brežgo, B[oleslavs] (1944). Aizlīgums ispīst latgaļu grōmotas latīņu burtim un aizlīguma laiki Latgolā 1865.–1904. *Rokstu krōjums latgaļu drukas aizlīguma atcēļsonas 40 godu atcere*. Daugavpils: Vl. Lōča izdevnīceiba, 117–171.

Leksikas un leksikogrāfiskais materiāls tika raksturots Sandras Ūdres (RTA) pētījumā par kopīgo ar tirdzniecību saistīto leksiku latgaliešu, lietuviešu, baltkrievu valodā un Antras Kļavinskas (RTA) pētījumā par latgaliešu tautasdziesmu valodu.

Etnolingvistiskā pieeja dominēja Alvīda Butkus (Kauņas Vītauta Dižā Universitātē, *Ciskādu lietuvieši – fata morgana*), Deivida Vitloka (*David Whitlock*, Vašingtonas Universitātē, *Norvēģu valodas konflikts*) un Jekaterines Navrozašvili (*Dažas etnokultūras reāliju tulkošanas problēmas*, Ivana Džavahišvili Tbilisi Valsts universitātē) pētījumos. Savukārt lingvistiskās ainavas izpēte bija pamatirki Solvitas Pošeiko (RTA, *Kreativitāte kā publisko ziņojumu izveides paņēmieni Baltijas valstu pilsētvidē*) un Roberta Zavišas (*Zawisza*, Polijas Zinātņu akadēmija, *Tautība, valoda un reliģija: mūsdienu Latgales kapu uzraksti kā pierobežas kultūras zinātniskie pētījumu avoti*) piedāvātajos priekšlasījumos.

Starpdisciplināritāte ir viena no latgalistikas konferences iezīmēm. Ne tikai tāpēc, ka dažādās sekcijās tiekas valodnieki, vēsturnieki, pedagogi, literatūrzinātnieki, folkloristi, mediju un politiskā diskursa pētnieki, bet arī tāpēc, ka dažkārt pētniekam ierastas tematikas maiņa rada jaunus impulsus kādas tēmas padziļinātam skatījumam perspektīvā. Tā valodnieks Aleksejs Andronovs (Sanktpēterburgas Valsts universitātē, SPbVU) piedāvāja ieskatu poļu izcelsmes 19. gs. folkloras pētnieces Stefānijas Uļanovskas rokrakstos, kas atrodami Krakovas Zinātņu arhīvā. Savukārt pedagogs, ģeogrāfs Imants Slišāns (Baltinavas vidusskola) piedāvāja salīdzinošu pētījumu, skatot Baltinavas ciemu nosaukumus kartēs, dažādu laiku dokumentos un mūsdienu kultūrtelpā. Toponīmu pētījumu prezentēja arī Veronika Komare (*Komar*, Jankas Kupalas Grodņas Valsts universitātē, *Baltkrievu pierobežas mikrotoponīmika*).

Izmantojot lingvokulturoloģisko pieeju, Ilga Šuplinska (RTA) atklāja Andrejdienas konceptu pierobežas kultūrtelpā, bet Angelika Juško-Štekele (RTA) – svētceļojuma konceptu. Strukturālās semiotikas metode lietota Līgas Čeveres (RTA) pētījumā „Šausmu stāstu ietekme uz personas identitātes veidošanos“. Hermeneitiskās pieejas priekšrocības savā pētījumā „Valodas lauki un to mijiedarbe“ izmantoja Svetlana Morozeviča (*Morozevich*, Jankas Kupalas Grodņas Valsts universitātē).

Mediju un līdz ar to politiskais diskurss tika atklāts apjomīgajā un skrupulozajā Kristinas Vaisvalavičienes (*Vaisvalavičienē*, Kauņas Vītauta Dižā universitātē) referātā „Tradicionālās kultūras robežu maiņa lietuviešu un latviešu bērnu žurnālos (līdz 1944. g)“. Reģionam raksturīgie vēstījumi tika analizēti Sandras Murinskas-Gailes (RTA) referātā. Vēsturnieks Vladislavs Malahovskis, kurš 2014. gadā strādāja pie aktuāla izdevuma – Francis Trasuns. Runas Latvijas Tautas padomē, Latvijas Republikas Satversmes sapulcē, Latvijas Republikas 1. un 2. Saeimā (Rēzekne, 2014) – komentāru sakārtošanas,

konferencē aktualizēja F. Trasuna redzējumu ārpolitikas jautājumos, īpaši pārrobežas jautājumu aspektā.

Novadpētnieku un muzeju darbinieku iesaiste konferencē ļāva aktualizēt vairākas tēmas, kas ir svarīgas kā materiālā, tā nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanā. Šoreiz prezentācijās tika akcentēta informācijas tehnoloģijas izmantošana, tāpēc Ingars Gusāns (RTA), Krišjānis Daugulis (SIA „MS-IDI“, Ineta Atpile-Jugane (Latgales Kultūrvēstures muzejs), Rimants Žirgulis (Ķēdaiņu Reģionālais muzejs), Svetlana Rapeckaja (Grodņas Valsts Vēstures un arheoloģijas muzejs) stāstīja un rādīja projekta darbības rezultātus: izglītojošās spēles, īsfilmas par saviem muzejiem, kā arī projekta kopīgo filmu par sadarbības iespējām muzeju attīstībā.

Muzeju pētnieciskās intereses tika atklātas Vaida Baņa (Ķēdaiņu Reģionālais muzejs), Evijas Vasilevskas (Latgales Kultūrvēstures muzejs), Jeļenas Rapinčukas (Grodņas Valsts Vēstures un arheoloģijas muzejs) referātos. Par digitalizācijas iespējām un digitālo rīku izmantošanu izglītības procesā runāja arī Vivita Danileviča (LU), Liene Valdmane un Vineta Vaivade (Latviešu valodas aģentūra). Nikole Naua (*Nicole Nau*, Adama Mickeviča universitāte Poznaņā) stāstīja par divu gadu laikā izveidoto datu bāzi, kas informē par valodām un dialektiem kādreizējās Žečpospolitas teritorijā (sk. <http://inne-jezyki.amu.edu.pl>). Datu bāzē atrodama informācija par 22 etnolektiem (valodām, izloksnēm, izlokšņu grupām), tostarp arī latgaliešu valodu.

Konferences referāti apliecināja, ka visos laika posmos ir bijuši savi *prometeji*, kuri ir nesuši Latgalei un latgaliešiem jaunas idejas gan kultūras, gan izglītības jomā. Prezentēto pētījumu rezultāti rādīja, ka latgaliešu valoda jau šobrīd ir gana daudzveidīgi pārstāvēta virtuālajā vidē un ka pētnieku interese par to tikai pieaug.

Paralēli zinātniskajiem lasījumiem tika organizēta diskusija par Latvijā maz apspriestu tematu „Kā saglabāt un nostiprināt amatniecības nozari?“, kurā piedalījās amatnieki no Baltkrievijas, Latvijas, Lietuvas. Pēc tās amatnieku tirdziņā varēja iegādāties Latgales un kaimiņvalstu amatniecības un mājražošanas izstrādājumus.

Konferences dienas iecerīgi bagātināja projekta dalībnieku mākslas darbu izstāde un literāri muzikāls Andrejdienas pasākums. Eksponeīti Latvijas, Lietuvas un Baltkrievijas mākslinieku darbi atspoguļoja daudzpusīgas projektā iesaistīto cilvēku aizraušanās: glezniecība, mākslas foto, esejas. Savukārt Andrejdiena tika organizēta jau 16. reizi, pulcējot kopā triju valstu literātus un mūziķus un ļaujot skatītājam iejusties vārda un mūzikas pasauļu dimensijās. Pasākumā piedalījās ne tikai plaši pazīstami Latgales literāti (V. Lukaševičs, Anna Rancāne, Raibais (*Raibis*), I. Atpile-Jugane) un mūziķi (Sovvaļņiks, „Kapļi“, Arnis Slobožaņins, Guntis Rasims), bet arī radošo sfēru pārstāvji no Baltkrievijas un Lietuvas.

Trīs valstu literāti un mūziķi darbojās literārā seminārā, lai vakara pasākumam izveidotu oriģinālas uzstāšanās. Radošā procesā dzeja tika tulkota latgaliešu, latviešu, angļu, baltkrievu, lietuviešu un krievu valodā. Andrejdienas moto – „Valodu krustpunktos” – apliecināja, ka valodas daudzveidībai nav robežu un ka ir brīnišķīgi ieklausīties dzejas rindās, kas skan citā valodā, ir aizraujoši savas dvēseles izjūtas mēģināt izteikt ne tikai dzimtajā valodā, bet arī kādā no kaimiņvalstu mēlēm.

Savdabīgu enerģētisku pienesumu Andrejdienām deva deju kopa „Dziga” (vad. Inga Drele), pasākumu ieskandinot ar mūsdienu un tautas deju uzvedumu „Būt kopā”. Pasākuma gaitā mūziķu dziedātās dziesmas caurvijās ar literātu radītajām performancēm, kas tika paspilgtinātas ar muzikāliem un teatrāliem akcentiem. Andrejdiena katru gadu pārsteidz ar ko īpašu, un šogad klātesošie varēja lieliski izjust to neatkārtojamo kopības sajūtu, kas valda starp dažādu tautību pārstāvjiem, kad viņi ļaujas radošās pasaules brīvībai, spēdami nojaukt valodu robežas.

Konferences tiešsaiste ir skatāma RTA mājaslapā: http://old2.ru.lv/video_tiesraides/21-11-2014/. Konferences pētījumi ir apkopoti un izdoti humanitāro zinātņu žurnālā „Via Latgalica” (Nr. 6). Jāpiebilst, ka kopš 7. starptautiskās latgalistikas konferences konferenču materiāli ir pieejami tieši šai izdevumā, kas kopš 2010. gada ir iekļauts EBSCO datu bāzē (*Central & Eastern European Academic Source*) un pieejams arī elektroniski: <http://journals.ru.lv/index.php/LATG/issue/view/48>.

Konference tika līdzfinansēta no Latvijas-Lietuvas-Baltkrievijas pārrobežu programmas projekta „Virtuālā pagātne – muzeju nākotne” (LLB-2-269), krājuma izdošanu atbalstīja RTA, valsts pētījumu programma „Letonika” un Izglītības un zinātnes ministrijas projekts „Novadmācība”. Konferences koordinatore – Ilga Šuplinska.

8. starptautiskā latgalistikas konference

2015. gada 28.–31. oktobrī Viļņas Universitātē tika rīkots XII baltistu kongress, kura organizētāji piedāvāja jaunu pasākuma struktūras izveides modeli, aicinot pētniekus pašus pieteikt tematiskas sekcijas atbilstoši patlabanējām baltistikas aktualitātēm. Tādējādi kongresa programmā tika ietvertas divas ar latgalistikas jautājumu izpēti saistītas sekcijas.

Valodnieki, latgalistikas konferenču idejas autori, Lidija Leikuma un Aleksejs Andronovs kongresam pieteica **Latgalistikas sekciju** (resp. **8. latgalistikas konferenci**). Potenciālie dalībnieki tika aicināti sagatavot referātus, „kas aplūko gan latgaliešu literārās valodas sistēmu un lietojumu, gan tās vēsturi un dialektālo pamatu, tāpat ietver latgaliski rakstītu avotu izpēti, valodu tipoloģijas un areālās lingvistikas studijas”.

Latgalistikas sekcijā tika nolasīti 8 referāti (V. Lukaševičs dalību konferencē atsaucā īsi pirms tās). A. Andronova referāts „Patskaņu /e/, /ie/ un /æ/, /āē/ distribūcija latgaliešu literārajā valodā“ bija veltīts izrunas normēšanai, raugot formulēt rakstībā vienādi apzīmēto patskaņu lasīšanas nosacījumus. Tā kā latgaliešu valodas šaurie /e/ un /ie/ ir attīstījušies vairāku vēsturisko pārmaiņu ceļā, tie, atkarībā no cilmes, piedalās dažādās patskaņu mijas rindās. Māra Mortuzāne–Muravska (LU) referātā „Latgalisko tekstu rediģēšana mūsdienu latgaliešu literatūras izdevumos un interneta vidē“ dalījās vērojumos, kas gūti darbā ar portāla „lakuga.lv“ un Latgolys Studentu centra organizēto latgaliešu pareizrakstības kursu materiāliem un rediģējot divus latgaliešu oriģinālstāstu krājumus (O. Orlova „Pyrma sylti“, I. Spergas „Dzeiveiba“). Ne visas pareizrakstības aktualitātes atspoguļotas latgaliešu valodas gramatikās un 2007. gada normatīvajos nosacījumos, tāpat tekstos ir jāreķinās ar autoriem tuvo izlokšņu īpatnībām, leksikas atlasī. Leksikas izvēlei un Latgales autoru valodas nivelācijas tendencēm dažādos valodas līmeņos, izteiksmi tuvinot latviešu literārajai valodai, bija veltīts L. Leikumas priekšlasījums. Tuvāk tika analizēta Jāņa Klīdzeja populārā stāsta „Zalta kristenš“ valoda. Pirmskara latgaliešu inteliģences ieviestajam terminam „trešā izlokšne“ ir savs konteksts, kas rāda, ka šī rakstu forma latgaliešu rakstu jeb literārās valodas attīstību ir ietekmējusi stagnatīvi. Attiecīgu leksikas grupu un asociatīvos sakarus, kas ir sakarā ar to, aplūkoja S. Ūdre referātā „Ar grīžonūs saisteituo frazeologeja i leksika“. Izmantojot lingvokulturoloģisko pieeju, materiāls tika skatīts caur četriem tematiskiem lokiem: darba procesu un rīku apzīmējumiem, laika apstākļu raksturojumu, dejošanas procesa apzīmējumiem un haosa nozīmes reprezentējošām leksēmām. Tika konstatēts metaforisku nozīmes pārnese un konotatīvā kompleksa lomas pieaugums.

Ilona Vilcāne (LU) prezentēja atzinumus, balstītus latgalisko izlokšņu fonētikas pētījumā un saistībā ar administratīvo teritoriju robežu maiņām (referāts „Vokālisma īpatnību lokalizācijas saistība ar kultūrvēsturiskajām robežām Rudzātu izlokšnē“): Rudzātu⁽⁴³⁷⁾ izlokšne nav viendabīga, tā tiek runāta mūsdienu Līvānu novada divos pagastos, vokālisma izoglosas pamatā sakrīt ar Ošas upi, kā krastos izsenis pastāvējušas lingvistiskas atšķirības. Etnolingvistiskus un teritoriālus jēdzienus saistībā ar latgaliešu valodu, izlokšnēm, iedzīvotāju pašidentifikāciju lokālu un vispārpieņemtu (nacionālo) terminu gaismā iztīrāja Edmunds Trumpa (LU) referātā „Ieskats Rietumlatgales izlokšņu runātāju lingvistiskajā apziņā“. Atzinums, ka tieši Vidzemes latvieši (nevis paši latgalieši!) latgalisko runu par atsevišķu valodu uzskata biežāk, nebija parasts.

Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūras darbiniece Otilija Kovaļevska, kas sekmīgi strādā ar senu kartogrāfisku avotu materiālu, referātā „Kartogrāfiskās metodes piedāvājums Dienvidaustrumlatgales sādžu nosaukumu

un uzvārdu izcelsmes pētījumos“ rādīja noteikta Latgales areāla sādžu nosaukumu ciešo sakaru ar uzvārdiem jeb, precīzāk, dažādiem ar ģimeni saistītiem vārdiem – iesaukām, amatu nosaukumiem, kristām vārdiem, apzīmējumiem pēc dzīvesvietas u. tml. Daudzus šādus apzīmējumus ir iespējams projicēt mūsdienu kartēs, saprast onīmu migrācijas ceļus. Galvenais secinājums – uzvārdu veidošanās Latgalē ir sākusies vismaz 16. gs. beigās un norisinājusies līdzīgi kā Lietuvā un Polijā, ar ko mūsdienu Latgale bijusi saistīta gadsimtiem ilgi. Ar savu jaunāko pētījumu latgaliski rakstītu katoļu reliģisko tekstu (šoreiz – garīgo dziesmu) avotu meklējumos iepazīstināja S. Kalvāne (referāts „18.–19. gs. „svātuos dzīsmis“: avotu meklējumi“), vairāku „svātūs dzīšmu“ avotus nepārprotami saskatot senajās latīņu himnās un poļu dziesmās. Tuvāk tika iztirzātas divu krājumu – „Naboženstwo“ (1771) un „Dzismies Swatas“ (1801) – dziesmas. Tika akcentēts, ka aplūkojamā laika posma garīgās dziesmas Latgales latviešus ieveda Rietumeiropas kristīgās kultūras lokā un vienlaicīgi kalpoja par mākslinieciskās literatūras paraugiem.

Latgalistikas sekcijas referātu tēzes skatāmas: <http://www.baltistikongresas.flf.vu.lt/index.php/lv/sekcijas/latgalistika-lv-sekcija>, bet četru referenšu (O. Kovaļevskas, S. Ūdres, I. Vilcānes, S. Kalvānes) raksti lasāmi žurnāla „Via Latgalica“ 7. numurā.

RTA docētājas Sanita Lazdiņa un Ilga Šuplinska XII baltistu kongresam pieteica sekciju „**Globalizācija un reģionālisms – valodu un kultūru mijiedarbības globālais raksturs**“. Tās aprakstā skan: „Šajā tematiskajā sekcijā piedāvājam daudzpusīgu skatījumu uz Latgales reģionu, diskutējot par lielo un mazo valodu un kultūru mijiedarbi 21. gs. (latviešu, poļu, krievu, angļu, vācu u. c. valodu kontakti). Īpaša uzmanība tiks pievērsta latgaliešu valodas un kultūras attīstības procesiem reģionālajā, nacionālajā un Eiropas kontekstā.“ Tādējādi latgalistikas pētniecība baltistu kongresam tika pieteikta starpdisciplinārā aspektā.

Secijas darbā piedalījās 15 pētnieki, prezentējot 13 pētījumus ar globalizācijas izpausmju piemēriem ASV, Krievijā, Gruzijā, Itālijā, Lietuvā un Latvijā. Visplašāk sekcijas darbā tika pārstāvēts RA Reģionālistikas zinātniskais institūts, piedāvājot klausītājiem savus pētījumus latgalistikā un rosinot diskusijas par globalizācijas tendenču izplatību mūzikas (I. Gusāns), valodas un izglītības politikas (S. Lazdiņa), plašsaziņas līdzekļu (V. Malahovskis), ideoloģijas (A. Juško-Štekele), folkloras žanru (I. Šuplinska) un citu kultūras parādību attīstības jomās Latgalē un pasaulē (S. Pošeiko skatīja kultūras simbolu un valodas daudzveidības izpausmes afišās, A. Kļavinska analizēja vietvārdus kā kultūras zīmes baltu frazeoloģijā).

Globalizācijas ietekme kā viena no dzimtās vai svešvalodas apguves parādībām tika skarta vairākos referātos. Maija Brēde (LU) stāstīja par vērojumiem, kas radušies, ekscerpējot jaunākos anglismus no tādiem plašsaziņas

līdzekļiem kā „TV Izklaide“, „Kultūras Diena un Izklaide“, „Sestdiena“, „Rīgas Viļņi“. Pētniece norādīja, ka globalizācijas laikmetā angļu valoda ir tā, kas bieži kļūst par informācijas transportētājvalodu starpvalstu saskarsmē, ietekmējot vārdu krājuma pārmaiņas un jaunu vārdu veidošanos. Studentu mērķauditorijai raksturīgas problēmas valodu apguvē multikulturālā vidē demonstrēja Linda Lauze (Liepājas Universitāte, LiepU), Olga Meščerjakova (*Olga Meshcheryakova*, I. A. Buņina Jeļecas Valsts universitāte, Krievija) un Heidi Erbsena (*Heidi Erbsen*, Tartu universitāte).

Kultūras un valodas mijiedarbe aktualizējās gan Ludzas igauņu (igauņu pētnieks Hanness Korjuss, *Hannes Korjus*, Rīga), gan latgaliešu un katalāņu piemēru analizē (itāļu pētnieki: Vitorio Delakvila, *Vittorio Dell'Aquila*, Vāsas Universitāte, Somija, Gabriele Jannakaro, *Gabriele Iannaccaro*, Stokholmas Universitāte, Zviedrija), gan Gruzijas un Lietuvas lingvistiskās ainavas atklāsmē (Alla Diomidova, Viļņas Universitāte).

Glokalizācijas sekcijas referātu tēzes ir pieejamas kongresa mājas lapā: http://www.baltistikongresas.flf.vu.lt/failai/sekcijos/Globalizacija_ir_regionalizmas.pdf. Daudzi šīs sekcijas pētījumi ir sagatavoti un publicēti žurnālā „Via Latgalica“ (Nr. 7 un arī elektroniski: <http://journals.rta.lv/index.php/LATG/issue/view/34/showToc>).

Dalība kongresa Glokalizācijas sekcijā bija iespējama, pateicoties valsts pētījumu programmas „Vērtību aspekti letonikā“ finansējumam un Izglītības un zinātnes ministrijas finansētajam projektam „Novadmācība“.

Saprotams, latgaliešu valodas problemātika ieskanējās arī citās kongresa sekcijās, kur pētnieki no Polijas (Nikole Naua, Mirosłavs Jankovjaks, *Mirosław Jankowiak*), Vācijas (Ilja Seržants) u. c. aktualizēja specifiskus valodas vēstures un gramatikas jautājumus (sk. kongresa programmu (<http://www.baltistikongresas.flf.vu.lt/index.php/lv/programma>) un sekciju tēzes).

9. starptautiskā latgalistikas konference

Sagaidot Latgales kongresa simtgadi, pēc Latgaliešu kultūras biedrības (LKB) ierosinājuma, ar Ministru prezidenta rīkojumu⁶ tika izveidota darba grupa, kas plānoja simtgades svinību pasākumus Latgalē. Pasākumu kopumā bija paredzēta arī 9. un 10. latgalistikas konference. 9. latgalistikas konference tika plānota Rēzeknē, to veltot sabiedriskā darbinieka, politiķa un publicista Franča Kempa 140 gadu atcerei. Savukārt 10. starptautisko latgalistikas konferenci, uzturot ideju par to, ka latgalistikas konferences notiek visur,

⁶ Ministru prezidenta rīkojums Nr. 342 (2015. gada 31. augustā). *Par darba grupu Latgales kongresa simtgades pasākumu organizēšanai*. <https://likumi.lv/ta/id/276181-par-darba-grupu-latgales-kongresa-simtgades-pasakumu-organizesanai>.

kur nodarbojas ar latgalistiku vai letoniku, bija vēlme organizēt Daugavpils Universitātē. Tā kā DU latgalistikas konferences rikošanu tomēr nebija gata-va uzņemties, simtgades pasākumu plānā tika ietverta tikai 9. starptautiskā latgalistikas konference.

Konference notika **2016. gada 30. novembrī–1. decembrī Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijā**. To, kā ierasts, organizēja RTA, LU, A. Mickeviča Universitāte Poznaņā un Sanktpēterburgas Valsts universitāte, šoreiz iesaistoties arī LR Kultūras ministrijai (KM) un LKB.

Latgalistikas konferenču tradicionālais tēmu loks tika papildināts ar Latgales kongresa simtgadi, sabiedrisko un kultūras darbinieku devumu valstiskuma idejas tapšanā. Konferencē piedalījās 50 pētnieki no Lietuvas, Igaunijas, Polijas, Krievijas, Itālijas, Francijas, Zviedrijas, Latvijas (Rēzeknes, Rīgas, Daugavpils, Madonas, Balviem), prezentējot 40 pētījumus. Darbs ritēja divas dienas, organizējot ievada un noslēguma plenārsēdi, kā arī paralēlu darbu sekcijās (<http://www.ru.lv/notikums/153>).

Konferences atklāšanā dalībniekus uzrunāja RTA rektors, profesors Edmunds Teirumnieks un Latgaliešu kultūras biedrības valdes priekšsēdētāja Līvija Plavinska, norādot uz pasākuma simboliskumu un nozīmīgumu Latvijas valsts vēstures izpratnei. LR KM Latvijas valsts simtgades biroja pārstāve Jolanta Borīte uzrunā uzsvēra, ka Latgale arī mūsdienās vieno novadus, ieskandinot Latvijas valsts simtgades pasākumus, tāpēc vēl vairāk jā rūpējas, lai Latgales vēsturiskā loma un kultūras mantojums kļūtu zināmi plašākai sabiedrībai. Konferences laikā notika preses konference, kurā mediju pārstāvji iepazinās ar jaunāko veikumu latgalistikā, īpaši – ar izglītojošās datorspēles „Īsapazeisim“ iespējām un vajadzību to popularizēt.

Konferences ievada plenārsēdē valodnieces N. Naua, L. Leikuma un S. Pošeiko katra savā veidā aktualizēja latgalistikas sasniegumus, iezīmēja tēmas diskusijām un atkārtoti uzsvēra, cik svarīga loma personības tapšanā ir valodas identitātei. Profesore L. Leikuma deva ieskatu F. Kempa literārajā un valodnieciskajā darbībā, atklājot viņa darbības laikam un mūsdienām kopīgās problēmas latgaliešu valodas normēšanas jomā, kā arī pētījumu nepieciešamību F. Kempa autordarbu noskaidrošanā.

Francis Kemps (1876–1952), publicists, kultūras un sabiedriskais darbinieks, izdevējs, dzimis Makašānu pagasta Sprūževā (tag. Griškānu pagastā). Pirmās latgaliešu atmodas darbinieks, viens no Pēterpils Latviešu muzikāliskās biedrības (1903) dibinātājiem, pirmās latgaliešu avīzes „Gaisma“ (1905–1906), žurnāla „Austra“ (1908), kalendāra „Daugava“ (1905–1914) izdevējs un redaktors. Grāmatu par Latgales latviešu pagātņi: „Latgalieši“ (1910), „Latgales likteņi“ (1938, 1991²) un citu vēsturisku, publicistisku, reliģisku, literāru darbu autors.

1917. gadā ir piedalījies vēsturiskajā Latgales kongresā (26.–27.04, pēc jaunā stila – 9.–10.05), kopā ar domubiedru grupu kongresu atstājis, jo nav bijis

skaidras vienošanās un garantiju prasības Latgales latviešu pašnoteikšanās tiesību nodrošināšanai valodas, ticības un administratīvās pārvaldes jautājumos.

F. Kemps ir bijis pirmais Rēzeknes pilsētas galva Latvijas Republikas laikā, Satversmes sapulces un Saeimas deputāts, satiksmes ministra biedrs. 1949. gadā deportēts uz Sibīriju, miris Tomskas apgabala Mihailovkā, 1991. gadā pārbedīts dzimtenē, Zvirgzdenes kapos.

Pateicoties dēla Leopolda Kempa (1927–2014) gādībai, apkopots un digitalizēts plašs F. Kempa rakstu materiāls. Tomēr joprojām netrūkst mītu un stereotipu par viņa dzīvi un personību, tāpat kā par Latgales kongresu un citiem Latgales vēstures un kultūras jautājumiem.

Savā apcerē „Latgalieši“ F. Kemps rakstīja: „Pareizāki būtu paralēli lietot nosaukumus: **baltieši** vai arī **Baltijas latvieši** un **latgalieši**, un kopīgi, priekš abām tautas nozarēm, tikai vienu vārdu – **latvieši**. (..)“

..poļu un krievu valodas latgalieši uzskata par svešām valodām un baltiešu dialektu tie ierauga par savu pat valodu, bet tikai nepareizu un sagrozītu; šī valoda latgaliešiem izrādās par kaut kādu žargonu, par kuru tikai jāpasmējas. Ja viņiem mēģināsim pierādīt, ka Baltijas latviešu valoda ir vispāri lietojamā rakstu valoda, ka viņai ir sava bagāta literatūra, tad vienkāršais latgalietis vienmēr atbild: „Tas viss var būt, bet viņa nav īsta latviešu valoda, viņa ir „čyūļu runa““. Tā tas iznāk, ka poļu un krievu valodas latgalieši ieskata par svešām, bet tomēr tīrām, neviltotām valodām, un baltiešu dialektu – par savu, bet nepareizu un sagrozītu, latviešu valodu.“⁷

Divās konferences dienās tika piedāvāts daudzveidīgs tēmu klāsts: vēsturiskās gramatikas un sastatāmās valodniecības jautājumi tika skatīti A. Andronova, Silārda Tota (*Szilárd Tibor Tóth*, Tartu Universitātes Narvas kolledža), Jurģa Pakera (Viļņas Universitāte) un Dorotas Kristinas Rembiševskas (*Dorota Krystyna Rembiszevska*, Polijas Zinātņu akadēmija, Varšava, Polija), Kazimeža Sikoras (*Kazimierz Sikora*, Jagelonas Universitāte, Krakova, Polija) referātos. Konferences dalībnieki iepazīna vairākus lietišķas dabas pētījumus: par bērnu valodas īpatnībām (Dace Markus, Ilona Bukša, Santa Daume, valsts pētījumu programma „Letonika“), vietvārdu vēsturi un kartografēšanu (Otilija Kovaļevska, Zane Cekula, Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūra, Toponīmikas laboratorija), etnogrāfiskiem grupu nosaukumiem mūsdienu vārdnīcās (A. Kļavinska). Ģeolingvistikas un sociolingvistikas aspekti savijās itāļu pētnieku V. Delakvilas un G. Jannakaro priekšlasījumā „Valodu situācijas taisnīguma novērtējums Latgalē: parametri un analīzes modeļi“. Mediju diskursi, tai skaitā valodas, stila jautājumu risinājumi un problēmas, tika skatīti S. Ūdres (*Fraņča Kempa viestuļu volūdys soopateibys*) un

⁷ Kemps, F. *Latgalieši*. Rīga: Semneeka Puhrs, 1910, 48, 50. http://gramatas.lndb.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html#issue:/g_003_m4187|issueType:B

Ariadnas Sapožinskas (SPbVU, *Dzimtās valodas problemātika avīzē „Taisneība“ (Novosibirska, 1926–1937)*) referātos. Savukārt separātisma, politikorektuma, citādības skatpunkti un pieredzes tika atklātas dažādu plašsaziņas līdzekļu analizē Sandras Murinskas-Gailes (RTA), V. Malahovska, Antjes Johaningas-Radžienes (*Antje Johaning-Radžienē*, DU), Heidi Erbsenas, Katerinas Tihoņovas, Māras Braslavas, Simona Ulaseviča (Tartu Universitāte) prezentācijās.

Valodas un izglītības politikas, metodoloģijas, mācību satura (tai skaitā tradicionālās kultūras, novadmācības, muzejpedagoģijas) jautājumi tika iztirzāti Annas Vulānes, Elitas Stikutes (LU), Irēnas Šaicānes (Balvu ģimnāzija), Rutas Cibules (Balvu Centrālā bibliotēka), Guntas Siliņas-Jasjukevičas, Aidas Rancānes (LU), Gaļinas Maslovas (Pleskavas Valsts universitāte, Krievija), S. Lazdiņas priekšlasījumos.

Valodas un literatūras krustpunkti tika meklēti latgaliešu literatūras (Ligija Purinaša, Oskars Orlovs, RTA), grāmatniecības (I. Šuplinska), latviešu literatūras (Olga Senkāne, RTA), angļu literatūras (Mārīte Opincāne, RTA) analizē.

Lingvokulturoloģiskā skatījumā savas tēmas atklāja A. Juško-Štekele („Svētceļojums uz Aglonu: audiovizuālie kodi“), I. Gusāns („Kultūrzīmes latgaliešu mūzikas grupu tekstos“), A. Razumovska („Lina tēls folklorā un literatūrā: Pleskavā un Latgales pierobežā“). Tai pašā laikā vēsturiskā tematika dominēja Valdas Čakšas, Ineses Brīveres (abas RTA), Lāsmas Gaitnieces, Alidas Zigmundes (abas Rīgas Tehniskā universitāte), Laimdotas Ivanovas (Madonas Novadpētniecības un mākslas muzejs) pētījumos.

Noslēguma plenārsēde bija veltīta IT lomai humanitārā virziena pētījumos un izglītībā. Tika prezentēta un internetvidē aktivizēta izglītojoša datorspēle par Latgales spilgtākajiem kultūras un sabiedriskajiem darbiniekiem „Īsapazeisim“ (<http://iepazisimies.rta.lv>). Konceptuāli tā veidota skolu jauniešiem un citiem interesentiem kā datorspēle, kura ļauj apzināt Latgales kultūrvēsturei 33 zīmīgas personas, iepazīt tipiskas 19. gs. beigu un vēlāka laika darba, studiju vides, kas kalpojušas par atklājumu un sasniegumu vietu izcilie no Latgales nākušiem zinātniekiem, māksliniekiem, sabiedriskajiem darbiniekiem, garīdzniekiem. Spēles dalībnieki var iejusties slavenību dzīvēs, izmēģinot arī viņu vaļaspriekus (spēlei pievienotas 5 minispēles). Spēli iespējams izmantot mācību stundās, apgūstot Latgales vēsturi, kultūras, mākslas, zinātnes vēsturi, tā ir latviešu un latgaliešu literārajā valodā. Datorspēles konceptu raksturoja tās veidotāji – Imants Zarembo (SIA „MSI-IDI“) un I. Šuplinska (RTA). Savukārt valodas apguves entuziasti Snorre Karkkonens-Svensons (*Snorre Karkkonen-Svensson*) un Davids Fans (*David Phan*, Sorbonas Universitāte, Parīze, Francija) demonstrēja pēc domino principa veidotu latgaliešu un angļu valodas apguves spēli „MIKS“. Interesanti, ka abi pētnieki nav latgaliešu literārās valodas runātāji.

Pirmās konferences dienas noslēgumā konferences dalībniekiem un viesiem bija iespēja izbaudīt literāri muzikālo Andrejdienas pasākumu, kas noritēja Lūznavas muižā. Piecpadsmit mūziķi un dzejnieki klātesošajiem ļāva ielūkoties savā radošajā pasaulē. Skatītāju balsojums noteica, ka šogad Andrejdienas galveno balvu – Āksta cepuri – iegūst literāts, RTA students, Raibais (*Raibis*, īst. v. Oskars Orlovs) un Pleskavas Valsts universitātes docents Vadims Andrejevs, kurš apbūra skatītājus ar savu dziedātprasmi un lielisko ģitārspēli.

Pasākuma laikā tika prezentēti trīs jauni izdevumi: S. Ūdres (RTA pētniece) un Jāņa Rjučāna (īst. v. Ivars Magazeinis) izdevums „Aizlauztais spaitis”⁸, kas ir veltījums Francim Kempam; RTA DVD izdevumu cikla „Myusu dīnu latgališu folklorā” noslēdzošie divi bilingvāli izziņas un mācību materiāli (folkloras prakšu rezultāti): „Viļakys ticiejumi” un „Senī omoti Dagdā” (scenārija autore I. Šuplinska, režisors M. Justs). Konferences dalībnieki varēja baudīt latviešu, tai skaitā Latgales latviešu, tautas mūziku grupas „Rūnas” (vad. J. Mežinskis) izpildījumā, izzināt Lūznavas pils vēsturi un mākslinieciskos noslēpumus, jo vēl 20. gs. sākumā tā tika izmantota kā mākslinieku rezidence. Avoti vēstī, ka tajā viesojies un iedvesmu daiļradei guvis lietuviešu mūziķis, literāts un gleznotājs Mikalojs Konstantīns Čurļonis (1875–1911), tāpēc muižā ir viņa gleznu reprodukciju izstāde. Savukārt baltu senatnes izpēte ir saistoša muižas kultūrvēsturiskajai darbībai kopumā.

Konferences tiešsaiste ir skatāma RTA mājaslapā: <http://www.ru.lv/notikums/153>. Turpat atrodama konferences programma un referātu kop-savilkumi. Konferences pētījumi ir apkopoti un izdoti humanitāro zinātņu žurnālā „Via Latgalica” Nr. 8 (ISSN 1691-5569). Pieejams arī elektronisks žurnāla izdevums (ISSN 2550-9591): <http://journals.rta.lv/index.php/LATG/issue/view/63>.

9. starptautiskā latgalistikas konference bija viens no Latvijas valsts simtgades un Latgales kongresa simtgades pasākumiem, ko līdzfinansēja LR KM, LKB un RTA. Konferences koordinatore – I. Šuplinska.

10. starptautiskā latgalistikas konference

10. starptautiskā latgalistikas konference „**Myusu dīnu latgališu volūda**“ **notika 2017. gada 30. novembrī–1. decembrī Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijā**. Tā bija veltīta mūsdienu latgaliēšu rakstības pirmās normatīvās apspriedes 110 gadu jubilejai un pašreizējo rakstības nosacījumu desmitgadei. Konferenci rīkoja LU, A. Mickeviča Universitāte Poznaņā, Sanktpēterburgas Valsts universitāte un RTA.

⁸ 2017. gadā izdevuma autori saņēma kultūras gada balvu „Boņuks” par labāko sniegumu 2016. gada oriģinālliteratūrā.

Konferenci pieteikušos referentu skaits nebija liels – 21 referents (20 priekšlasījumi), starptautiskajai pārstāvniecībai saglabājoties atbilstoši tradīcijai – Polija, Krievija, Igaunija un Latvija (Rēzekne, Rīga, Balvi). Iespējams, referātu mazāk tika pieteikts tādēļ, ka 2017. gada 5.–6. maijā 98 pētnieki piedalījās Latgales simtgades kongresa zinātniskajā konferencē, kas notika 4. pasaules latgaliešu saietā laikā.⁹ Tāpat to ietekmēja fakts, ka sākotnēji, pēc Latvijas Zinātņu akadēmijas ierosinājuma VII Letonikas kongresu atklāt RTA, 10. starptautiskā latgalistikas konference tika plānota 26.–27. oktobrī. Vēlāk LZA pārstāvji savu lēmumu mainīja, Letonikas kongresa atklāšanu deleģējot DU. Tā 10. starptautiskā latgalistikas konference tika pārcelta uz tās organizētājiem ērtāku norises laiku.

Pārņemot Latgales simtgades kongresa zinātniskā saietā pieredzi, 10. starptautiskajā latgalistikas konferencē notika trīs diskusijas (skatāmas: <http://www.rta.lv/notikums/302>) par aktuāliem pētniecības un latgaliešu rakstu valodas lomu un statusu stiprinošiem pasākumiem Latvijas valsts valodas politikā un likumdošanā.¹⁰ Viena no diskusijām (1. decembrī, moderatore L. Leikuma) bija veltīta latgaliešu valodas funkcionalitātes un statusa izpratnei mūsdienās.

Kā konferences aicinājumā uzsvēra konferences organizācijas komitejas pārstāve L. Leikuma: „Par latgaliešu ortogrāfijas reformu raksturu un vajadzību, gluži kā 20. gs. 20. gados, sabiedrībā palaikam uzvirmo jaunas un asas diskusijas.

21. gs. nes lielāku stabilitāti visiem latgaliski rakstošajiem – 2007. gada 28. septembrī LR Tieslietu ministrijas Valsts valodas centrā tiek pieņemti un oficiālam lietojumam apstiprināti „Latgaliešu pareizrakstības noteikumi“. Tomēr ar to vēl nekas nav beidzies! Šais noteikumos nav atbilžu uz visām pareizrakstības aktualitātēm, nerunājot par gramatisko formu (piem., skaņu mija verba locīšanā utt.) noteiktāku standartizāciju – tāpēc nav jāuzskata, ka šis darba virziens jau ir izsmelts.

Vai pietiekami pārzinām savas valodas attīstības vēsturi, lai objektīvi spriestu par tās attīstības gaitu un prognozētu tās nākotni? Kādu vietu latgaliešu valodai saredzam Latvijas izglītības sistēmā? Vai pilnvērtīgai latgaliešu valodas darbībai, tās potenciālu realizācijai pietiek tikai ar runas formu? Kādos virzienos un kādiem funkcionāliem nolūkiem latgaliešu valoda būtu kopjama un attīstāma? Kā vērtējami latgaliski rakstīti daiļdarbi – tie, kas tapuši agrāk

⁹ Pārskatu par visām latgalistikas konferencēm (statistika), kā arī citiem būtiskākajiem akadēmiskajiem pasākumiem, kas saistīti ar latgalistiku, sk. Šuplinska, Ilga (2018). Puorskots par latgalistikys konferenceem (2008 – 2017). *Via Latgalica*, 10, 146–151. Turpat (152.–199. lpp.) skatāmas šo pasākumu programmas oriģināla.

¹⁰ Vairāk par latgalistikas virzību sk. Šuplinska, Ilga, Leikuma, Lidija (2018). Būtiskākie rezultāti un izaicinājumi latgalistikā (2008–2017). *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, 1, 72. seļ., 41–53.

un kas parādās mūsdienās? Kāda vieta kultūrpolitikā ierādāma reģionālajai literatūrai un kādai būtu jābūt valsts valodas politikai attiecībā pret latgalisko mantojumu? Latgaliešu valodas un literatūras attīstībai svarīga ir arī citu reģionālo, mazāk lietoto vai minoritāšu valodu kopšanas, literatūras attīstības pieredze. Par šo visu un vēl daudzām citām lietām, kas ar valodu ir ciešā sakarā, aicinām spriest 10. starptautiskajā latgalistikas konferencē.“

Diskusijā visvairāk tika runāts par latgaliešu valodas funkcionalitāti, tās lomu plašsaziņas līdzekļos un skolā, izglītības procesā kopumā. Lielākā daļa klātesošo vienojās ieskatā, ka latgaliešu valodas attīstība var notikt tad, ja tiek stiprināta tās loma izglītībā un medijos. Par to, cik neviennozīmīga ir latgaliešu valodas statusa un funkcionalitātes izpratne sabiedrībā, liecina tas, ka pat valodnieku vidē joprojām nav vienotas izpratnes par terminiem *rakstu valoda* un *literārā valoda*, īpaši latgaliešu rakstu tradīcijas apzīmēšanai, kaut jau 1. latgalistikas konferencē (2008. gadā) ir akceptēts atzinums, ka precīzāks par divdomīgo terminu *rakstu* būtu apzīmējums *literārā*. Publiskā aprītē, tātad, būtu kultivējams apzīmējums *latgaliešu literārā valoda*, ar šo saprotot to pašu Valsts valodas likumā minēto *latgaliešu rakstu valodu*, par kuru gādāt, ieskaitot attīstību, ir apņēmusies valsts. Latgaliešu rakstu jeb literārajai valodai ir gan rakstu, gan runas forma, tās abas ir kopjamas, balstoties uz zinātniskiem pētījumiem teorētiskajā un vēsturiskajā valodniecībā, dialektoloģijā, un jau pirms 10 gadiem ir ieskicētas latgaliešu valodas kopšanas galvenās vajadzības un iespējamie virzieni.¹¹

Par ikdienas praksei tuvākiem jautājumiem tika spriests 30. novembra diskusijā „Mediji Latgalē, to sasniedzamība un saturs“ (moderators Latvijas Radio Latgales studijas žurnālists Juris Saukāns). Diskusijā piedalījās: latgaliešu raidījumu veidotāji TV un radio, Latgales pašvaldību sabiedrisko attiecību pārstāvji, kas veido vietējos pašvaldību izdevumus, portāla *lakuga.lv* veidotāji u. c. ieinteresētās personas. Jau 4. pasaules latgaliešu saieta laikā pieņemtajā rezolūcijā tika uzsvērts, ka latgaliešu valodas pozīciju stiprināšanai ir nepieciešams: „...g) izveidot atbilstošu struktūrvienību, piemēram, Valsts valodas centru, kas nodrošina tulkošanu no/ uz latgaliešu rakstu valodu.“¹² Latgalisko raidījumu un rakstu veidotāji iestājās par akūtu latgaliešu valodas konsultanta amata nepieciešamību, ja pagaidām nebūtu iespējams veidot rezolūcijā minēto atbalsta struktūrvienību. Tika runāts arī par latgalisko raidījumu un rakstu saturu, uzsverot, ka latgaliskiem raidījumiem, publikācijām Latvijas publiskajā telpā būtu jābūt sistemātiski, neorientēties tikai uz kultūras vai vēsturiski etnogrāfisku faktu izgaismošanu. Latvijas plašsaziņas līdzekļu lietotājam par

¹¹ Sk. „Latgalistikas kongresu materiāli I”: Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 2009, 4–5.

¹² Pilns rezolūcijas teksts latviešu un latgaliešu literārajā valodā ir pieejams žurnālā „Via Latgalica” Nr. 9 (2017, 179.–195. lpp.), elektroniskajā izdevumā „Via Latgalica” Nr. 10 (sadaļā „Hronika”): <http://journals.rta.lv/index.php/LATG/issue/viewIssue/74/304>.

Latgali būtu jāvēstī latgaliski: ziņās, sporta pārraidēs, raidījumos bērniem, seriālos u. tml.

30. novembra pēcpusdienas diskusijā „Latgaliešu literatūras šodiena, rītdiena vai vakardiena?“ (moderatore I. Šuplinska) tika aktualizēti šādi jautājumi: Kā izjūtam latgaliešu literatūru 21. gs. pirmajā desmitgadē? Vai tā ir uztverama kā atsevišķa literatūra vai latviešu literatūras atzars, sastāvdaļa? Ko tieši Jūs sauktu par latgaliešu literatūru: autori, žanri, procesi? Kas ir svarīgākais? Kāpēc? Cik daudz un kādā veidā latgaliešu literatūrai jāparādās skolā? Vai (un kāda) ir latgaliešu literatūras rītdiena?

Kā atzina diskusijas dalībnieki, latgaliešu literatūra ir jāvērtē kā savrupa tradīcija latviešu literatūras kontekstā. Tomēr to bieži nelasa, jo nesaprot latgaliešu valodu. Savukārt, ja daiļdarbs tiek rakstīts par Latgali vai to ir radījis autors, kas nācis no Latgales, bet nav rakstījis latgaliski, vai tā ir latgaliešu literatūra? Klātesošie aktīvi iesaistījās diskusijā, ko viņi gribētu lasīt latgaliski. Tika uzsvērts, ka latgaliešu literatūra tiktu ātrāk pamanīta un novērtēta, ja to tulkotu angļu valodā, ja to vairāk popularizētu (Latvijā un ārpus tās); ka īpaša uzmanība būtu veltījama literatūrai bērniem. Bez šaubām, latgaliešu literatūras prestižu celtu talantīgs, pasaules literārās tendences respektējošs stils, saturs, rakstītājs. Arī šajā diskusijā tika skarts jautājums par latgaliešu valodas (un literatūras) ienākšanu obligātajā skolu programmā, izskanēja priekšlikumi par atbalsta mehānismiem no valsts puses, lai veicinātu latgaliešu literatūras attīstību.

Konferences referāti bija plānoti saskaņā ar diskusiju tematiku: 30. novembrī vairāk skanēja tēmas, kas risina literatūrzinātnei un medijiem raksturīgus diskursus, 1. decembrī – tēmas, kas skar latgaliešu valodas vēstures, normēšanas un funkcionalitātes jautājumus.

Konferences plenārsēdē literatūrzinātniece I. Šuplinska sniedza ieskatu latgalistikas konferenču norises statistikā un īsi raksturoja konferenču pamatproblematiku, lomu un devumu latgalistikas kā atsevišķas letonikas nozares attīstībā. Valodniece L. Leikuma atskatījās un sīkāk iztirzāja pirmās latgaliešu pareizrakstības apspriedes lomu tālākajā latgaliešu valodas normēšanas procesā. Valodniece Anna Stafecka (LU) iezīmēja būtiskākos pagriezienu punktus un risināmos jautājumus mūsdienu latgaliešu valodas normēšanā.

Mediju jautājumiem veltītajā konferences daļā žurnālists Dainis Mjartāns („Latgolas tradicionālās kultūras centrs „Latgaļu sāta““) aktualizēja „Eiropas reģionālo vai minoritāšu valodu hartu“ (<https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskieligumi/id/1308>), izklāstot ieskatu par mediju saturu, apraides laiku, biežumu u. tml., atsaukdamies uz citu Eiropas Savienības valstu praksi. S. Ūdre, kas daudz darbojusies ar plašsaziņas līdzekļu rakstu rediģēšanu, pilnigošanu, dalījās praktiķa pieredzē, norādot uz vairākiem steidzami izspriežamiem jautājumiem latgaliešu rakstu jeb literārās valodas sakarā. Ar to nodarbojas

Valsts valodu centra Latviešu valodas ekspertu komisijas Latgaliešu rakstu valodas apakškomisija, tomēr tās darbība nav raīta, sēdes nenotiek regulāri. Līģija Purinaša un Kaspars Strods (Latgales Kultūrvēstures muzejs) atklāja laikrakstā „Latgolas Wōrds“ (1919–1921) atspoguļoto noziedzības tematiku.

Literatūrzinātnes diskurss tika atklāts starpdisciplināri: folkloristikas un psiholoģijas teorētiskie aspekti dominēja A. Juško-Štekeles tautas pasaku valodas analīzē (*Latgalieša emocionālās inteliģences meklējumos: koncepts „sirds“ latgaliešu pasakās*), muzikoloģijas un literatūrzinātnes – I. Gusāna pētījumā „Latgales koncepts Latgales šlāģergrupu dziesmu tekstos“. Filozofijas un literatūrzinātnes izpratne par brīvības ideju tika apskatīta Raiņa (O. Senkāne) un O. Slišāna (I. Suplinska) darbos, atklājot brīvības koncepta savdabību kā minēto autoru un viņu literāro varoņu darbos, tā mūsdienu cilvēka skatījumā.

Priekšlasījumi par valodas tēmām risināja gan lietīšķās valodniecības jautājumus, piemēram, M. Latkovskas un L. Leikumas pētījums par pārcēlumiem no latviešu literārās valodas latgaliski pirmskara Latvijas Republikā (galvenokārt mācību literatūrā), arī S. Kalvānes pētījums par pirmajiem reliģiska satura pierakstiem latgaliski, formu un izteiksmes variācijām, citvalodu ietekmi tās vai citas konstrukcijas veidojumā. Par Ziemeļlatgales izlokšņu izmantojumu folkloras, literatūras, publicistiskā materiāla rokrakstos un drukātajos izdevumos, kas atrodas Balvu Centrālajā bibliotēkā, stāstīja Sarmīte Vorza (Balvu Centrālā bibliotēka). Vietvārdu un uzvārdu pieraksta, etimoloģijas problēmas atklāja O. Kovaļevska, kas skrupulozi nododas seniem kartogrāfiskiem izdevumiem, šoreiz analizēdama 1599. gada poļu revīzijas dokumentus. Konferencē tika atklāti mūsdienu latgaliešu valodas gramatikas (N. Naua „Apstākļa saīkļi latgaliešu valodā“), vēsturiskās gramatikas (S. Tots „Par leksiskiem un fonētiskiem somugrismiem latgaliskajās izloksnēs“) un valodas vēstures jautājumi. A. Andronovs un L. Leikuma dalījās enciklopēdisko rakstu par latgaliešu literāro valodu veidošanas pieredzē referātā „Tāpat kā latviešu literārajā valodā, bet...“. Protams, viena no konferences „neērtībām“ ir tā, ka, tiekoties dažādu nozaru pārstāvjiem, nav iespējama kvalitatīva diskusija par nozarei raksturīgām specifiskākām tēmām un jautājumiem. Arī 10. latgalistikas konferencē pētnieku, kas varētu kompetenti izteikties par latgaliešu valodas sintakses jautājumiem vai diskutētu par tulkojuma/ pārlūkuma atbilstmju problemātiku, nebija daudz.

Konferences noslēģumā valodas jautājumi tika saistīti ar izģlītības politiku, klausītājiem piedāvājot aktīvu līdzdalību jaunākajos risināģumos mūsdienu izģlītības jomā. Valodnieces S. Lazdiņa un S. Pošeiko dalījās pieredzē, gatavojot standartu un paraugprogrammas, arī stundu modeģus kompetenču pieeģā balstītajam izģlītības modelim. Likumsakarīgi, ka daudzi jautājumi bija tieģi par novadmācības, latgalieģu valodas jautājumu iekģlauģšanu jaunajā izģlītības modelī. Skolotāja Veronika Dundure (nodibināģjums „Latgalieģu

valodas, literatūras un kultūras vēstures skolotāju asociācija“) iepazīstināja ar jauno mācību līdzekli latgaliešu rakstu valodas mācīšanai 4. klasē, tā izmantošanas iespējām novadmācībā. Mācību līdzekļa „Olūteņš“ un metodisko ieteikumu skolotājiem autores ir arī valodnieces L. Leikuma un A. Vulāne, šie avoti pieejami elektroniski.¹³

Konferences gaitā tika prezentēts humanitārais žurnāls „Via Latgalica“ (Nr. 9), elektroniskais žurnāla desmitais numurs: <http://journals.ru.lv/index.php/LATG/issue/view/74/showToc>. Tajā apkopoti 14 raksti no vairāk nekā 80 (!) Latgales simtgades kongresā lasītajiem referātiem.

10. starptautiskā latgalistikas konference bija īpaša tai ziņā, ka vairāki pasākumi konferences norises dienās parādīja, cik svarīga ir latgaliešu valodas tradīcija tieši jaunākajā paaudzē. Literāri muzikālā Andrejdiena sākās ar Kārļa Skalbes pasakas „Kaķīša dzirnavas“ latgaliskā pārlikuma prezentāciju. Izdevuma „Kaķīša patmalis“¹⁴ (teksta pārlicēja latgaliski Maruta Latkovska, māksliniece Ieva Jurjāne, izdevniecība „Latvijas Mediji“) prezentācijā piedalījās Rēzeknes novada Bērnu vokālā studija „Skonai“ (vad. Guntra Kuzmina-Jukna), kas ne tikai izpildīja latgaliešu autoru (I. Atpiles-Juganes, O. Slišāna vārdi, G. Kuzminas-Juknas, I. Gusāna mūzika) dziesmas, bet arī aktīvi iesaistījās izdevuma prezentācijas spēlēs un sarunās latgaliski.

Vakara pasākumā konferences dalībniekus patikami pārsteidza un priecināja bērnu instrumentālā grupa „Žvūrgzdyni“ (vad. Guntis Rasims), atraktīvā latgaliešu mūzikas apvienība „Jezups i Muosys“ un latgaliešu literāti ar savu jaunāko darbu lasījumiem: Anna Rancāne, Ineta Atpile-Jugane, Sandra Ūdre, Ligija Purinaša, Inga Kaļva-Miņina, Mārīte Šadurska, Meldra Gailāne, Karonhisake, Juris Viļums, Līvija Liepdruviete, Līga Čevere. Pasākuma laikā tika prezentēts Raibā pirmais dzejoļu krājums „Pistacejis“¹⁵.

Konferences tiešsaiste ir skatāma RTA mājaslapā: <http://www.rta.lv/notikums/302>. Turpat atrodama konferences programma latviešu un latgaliešu literārajā valodā. Konferences pētījumi ir apkopoti un izdoti humanitāro zinātņu žurnālā „Via Latgalica“ Nr. 10 (ISSN 1691-5569). Skatāms arī elektronisks šā žurnāla izdevums (ISSN 2550-9591): <http://journals.rta.lv/index.php/LATG/issue/view/86/showToc>.

10. starptautiskā latgalistikas konference tika līdzfinansēta no RTA projekta „Novadmācība“ līdzekļiem (projektu finansē IZM). Konferences koordinatore – I. Šuplinska.

¹³ Latgaliešu rakstu valoda 4. klasei: http://www.visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/metmat/olutens_4kl_mac_lidz.pdf. Metodiskie ieteikumi: http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/metmat/olutens_4kl_met_%20ieteikumi.pdf

¹⁴ 2018. gadā izdevums saņēma kultūras gada balvas „Boņuks“ īpašo balvu par pirmo bērnu literatūras pārlikumu latgaliski.

¹⁵ 2018. gadā Raibais saņēma kultūras gada balvu „Boņuks“ par labāko sniegumu 2017. gada oriģinālliteratūrā.

Daudzās latgaliešu literatūras, mūzikas, akadēmiskās dzīves tradīcijas, kas ir kļuvušas ierastas latgalistikas konferenču apmeklētājiem, var radīt iespaidu, ka latgaliešu kultūras dzīve ir rosīga un daudzveidīga. Tā tas tiešām arī ir. Tomēr tā aizvien vēl ir tikai nelielas Latgales inteliģences daļas ikdiens, bet ne dabiska un visiem pašsaprotama valsts latviskās kultūrpolitikas daļa (tostarp arī regulāra valsts finansējuma saņemšanai, jo nodokļu maksātājos taču ir arī Latgales latvieši...). Par latgalisko latviskumu visbiežāk dzird runājam pirms vēlēšanām, un tādās atkal nav aiz kalniem. Bet vai atsāksies atsevišķu pētnieku entuziasmā balstītās starptautiskās latgalistikas konferences?...

Lidija Leikuma
Baltu valodniecības katedra
Humanitāro zinātņu fakultāte
Latvijas Universitāte
Visvalža iela 4a, Rīga, LV-1050, Latvija
lleikuma@inbox.lv

Ilga Šuplinska
Reģionālistikas zinātniskais institūts
Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija
Atbrīvošanas aleja 115, Rēzekne, LV-4601, Latvija
ilga.suplinska@rta.lv